

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-79.1-16>

УДК 378.016:81]:37.01

Похилюк О.М.Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**Зубатюк О.В.**Вінницький коледж будівництва і архітектури
Київського національного університету будівництва і архітектури

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ КОНЦЕПТИ ФІЛОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто основні актуальні питання оновлення парадигми освіти. Автором підкреслено значення удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх філологів у контексті сучасної освіти. Проаналізовано суспільно-політичні та особистісні орієнтири розвитку національної мовної освіти, спрямовані на забезпечення європейських лінгводидактичних вимог формування мовної особистості. Досліджено філософські, психолого-педагогічні та соціолінгвістичні проєкції професійної підготовки майбутніх філологів. Визначено, що вони передбачають створення оптимальних умов для навчання мови, літератури, перекладу тощо; стимулювання мовленнєво-розумової активності студентів; розвитку їхнього критичного мислення, мовної особистості, множинного інтелекту, здатності до концептуального моделювання інформації. Зазначено основні компетенції, якими повинен оволодіти майбутній учитель-філолог, розглянуто найефективніші методи формування компетентного фахівця.

Ключові слова: філологічна освіта, мовна особистість, діяльнісно-компетентнісний підхід, мовна компетенція, мовленнєва компетенція.

Pokhyliuk OlenaCommunal Higher Education Institution
«Vinnytsia Humanities Pedagogical College»**Zubatiuk Oksana**Vinnytsia College of Construction and Architecture
of the Kiev National University of Construction and Architecture

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL CONCEPTS OF PHILOLOGICAL EDUCATION IN UKRAINE

Summary. The article deals with the main topical issues of updating the education paradigm. The author emphasizes the importance of improving the professional and pedagogical training of future philologists in the context of modern education. Socio-political and personal orientations of the development of national language education are analyzed, aimed at providing European linguistic and didactic requirements for the formation of linguistic personality. The philosophical, psychological-pedagogical and social-linguistic projections of professional training of future philologists are investigated. It is determined that they provide for the creation of optimal conditions for learning language, literature, translation, etc.; stimulation of speech and mental activity of students; development of their critical thinking, linguistic personality, multiple intellect, ability to conceptually model information. The basic competencies that a future philology teacher should master are outlined, the most effective methods of forming a competent specialist are considered. Modern Ukrainian education is characterized by the following features: the establishment of ideas of humanization and democratization of education; creation of a national education system; development of state education and industry standards; re-emphasizing educational goals based on a competency-based approach; enrichment and modernization of methodological tools; integrating content, forms, methods and learning tools; introduction of relevant pedagogical technologies to the public demand (priority is given to the personally oriented); widespread use of information and communication technologies. Philological education is necessary for everyone who uses my language, is the basis of any culture, the highest form of humanitarian education. The research and practice of the new type of schools have identified three priority areas in updating the content of philological education. The basis for the formation of the national system of education is the Ukrainian aspect, which involves studying the mother tongue in the context of updating and expanding its functions, increasing the interest of citizens of our country to science, Ukrainian literature, oral folk art, folk customs, traditions and folk pedagogy. This is one of the main directions of updating and realization of the content of philological education. Having in mind the best Western educational models, one should not forget about the peculiarities of the situation of Ukraine. Humanities education does not exist separately from political and socio-historical realities.

Keywords: philological education, language personality, activity-competence approach, language competence, speech competence.

Постановка проблеми. Освіта – основна запорука майбутнього нашої Батьківщини, важлива складова її національної безпеки. Сучасну українську освіту характеризують наступні риси: утвердження ідей гуманізації і демократизації навчання; створення національної системи освіти; розроблення державних освітньогалузевих стандартів; переакцентування освітніх цілей на основі компетентнісного підходу; збагачення та осучаснення методичного інструментарію; інтегрування змісту, форм, методів і засобів навчання; упровадження відповідних суспільним запитам педагогічних технологій (пріоритет надається особистісно орієнтованим); широке застосування

вих стандартів; переакцентування освітніх цілей на основі компетентнісного підходу; збагачення та осучаснення методичного інструментарію; інтегрування змісту, форм, методів і засобів навчання; упровадження відповідних суспільним запитам педагогічних технологій (пріоритет надається особистісно орієнтованим); широке застосування

інформаційно-комунікаційних технологій (В. Андрущенко, О. Акімова, В. Биков, С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, А. Коломієць, Н. Ничкало, Г. Тарасенко, В. Шахов та ін.) [1, с. 2].

Вищезазначені характеристики значно впливають на розвиток змісту і методів філологічної освіти, актуальні тенденції якої відображено в основних положеннях сучасної філософії освіти. Філологічна освіта необхідна всім, хто користується мовою, є основою будь-якої культури, вищою формою гуманітарної освіти [2, с. 78].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатоаспектне питання професійної підготовки майбутнього вчителя завжди перебувало в центрі досліджень: вивченням методологічної основи сучасної філософії освіти займалися такі науковці: В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень; проблематикою неперервної професійної освіти – С. Гончаренко, Н. Ничкало, С. Сисоева, Я. Цехмістер; вищу педагогічну освіту досліджували В. Бондар, А. Булда, О. Глузман, В. Луговий, В. Майборода, С. Майборода, О. Мещанінов, С. Ніколаєнко; формування педагогічної майстерності – С. Барбіна, І. Зязюн; підготовку вчителя до педагогічної творчості та впровадження педагогічних технологій висвітлює С. Сисоева; системний аналіз педагогічного процесу у вищій школі описано в працях В. Кушнір.

У педагогічних працях висвітлено концептуальні засади компетентнісного підходу (А. Бермус, Б. Гершунський, Т. Десятов, І. Зимняя, В. Краєвський, О. Пометун, А. Хуторський); формування професійної і комунікативної компетентності вчителя (В. Баркасі, О. Бігич, І. Бім, Л. Дарійчук, Т. Колодько, Н. Кузьміна, С. Ніколаєва, А. Маркова, В. Пасинок, Е. Полатай, О. Семенов, Л. Хоружа); особливості підготовки вчителів у зарубіжних країнах (Н. Абашкіна, В. Базуріна, Ю. Кіщенко, Л. Пуховська, А. Сбруєва). Істотний теоретичний і практичний інтерес становлять дослідження з проблем підготовки вчителів-філологів (М. Байда, О. Бігич, В. Денисенко, Н. Дівінська, О. Дуплійчук, Л. Мацько, Л. Морська, О. Семенов та ін.).

Мета статті – здійснити аналітичний огляд основних концептуальних питань, які стосуються проблем вибору стратегій і тактик філологічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст викладання філологічних дисциплін розуміємо як систему знань (зокрема й лінгвістичних понять), умінь і навичок, визначених освітніми програмами, навчальними підручниками. Філологічна освіта – це цілеспрямована система її виховних і пізнавальних можливостей. Вона повинна формуватися так, щоб забезпечити досконале володіння рідною (державною) мовою і засвоєння основ інших наук.

Основними завданнями змісту навчання рідної мови є:

- реформування його згідно з новою філософією освіти, метою і завданням виховання громадянина України;
- формування мовної компетенції, тобто системи знань про мову, достатньої для здійснення комунікації в межах певної сфери спілкування;
- формування мовленнєвих умінь і навичок (мовленнєвої компетенції) різних рівнів навчан-

ня мови з урахуванням ступеня володіння нею тих, хто навчається;

– оптимальне поєднання навчання мови з українотворчою, етнопедагогічною і культурологічною роботою.

Ці завдання потребують оновлення змісту філологічної освіти, визначення нових підходів до організації навчання рідної мови.

Науковими дослідженнями й практикою роботи шкіл нового типу визначено три пріоритетні напрями в оновленні змісту філологічної освіти. Фундаментом становлення національної системи освіти є українознавчий аспект, який передбачає вивчення рідної мови в контексті оновлення й розширення її функцій, зростання інтересу громадян нашої держави до народознавства, української літератури, усної народної творчості, народних звичаїв, традицій, народної педагогіки тощо. Це один із головних напрямків оновлення й реалізації змісту філологічної освіти. Адаже орієнтуючись на кращі західні освітні моделі, не варто забувати про особливості становища України. Гуманітарна освіта не існує окремо від політичної та суспільно-історичної реальності. Специфіка української ситуації в умовах гібридної війни не дозволяє механічно переносити на її систему освіти всі принципи західного навчального процесу, а вимагає посилення громадянської та патріотичної складової [3, с. 6].

Другим складником у комплексі першочергових заходів оновлення змісту філологічної освіти є виділення та обґрунтування змістовного наповнення компетенцій майбутнього словесника в контексті сучасних освітніх парадигм, тенденцій філологічної освіти.

І. Соколова виокремлює наступні компетенції: загальні, загальнопрофесійні, професійно-предметні у складі професійної компетентності вчителя-філолога, що є результатом його професійної підготовки на мовних і філологічних факультетах вищих навчальних закладів [4, с. 418].

Загальні компетенції (соціально-політична, загальнокультурна, самоосвітня, інформаційна, дослідницька, міжособистісна) окреслюють життєву стратегію людини в різних сферах діяльності, зумовлюють опанування новим соціальним досвідом, навичками практичної діяльності, допомагають самовизначитися в полікультурному середовищі під час виконання різних соціальних ролей: студента, члена сім'ї, громадянина, друга, робітника, споживача тощо.

Загальнопрофесійні компетенції (філологічна, психолого-педагогічна, управлінська, білінгвальна, методична, компенсаторна) розкривають стратегії науково-педагогічної діяльності, відображають специфіку філологічної діяльності, кваліфікаційний профіль викладача-філолога, його здатність накопичувати професійні знання як основної, так і додаткової спеціальності. Філологічну компетенцію розглядаємо як сукупність мовознавчої, літературознавчої, культурознавчої, риторичної компетенцій, сформованість яких зумовлюють здатність людини філологічно мислити, розв'язувати завдання [4, с. 420].

Одним із пріоритетних напрямів оновлення філологічної освіти є впровадження інноваційних технологій навчання: комп'ютеризація, дуальність, диференційність, інтердисциплі-

нарний і особистісно-орієнтований підхід, гуманізація освіти тощо.

Розглянемо основні теоретичні положення гуманістичної концепції:

1. Мета навчання – розвиток особистості філолога, що змінює місце суб'єкта освіти на всіх етапах навчального процесу й передбачає суб'єктивну активність.

2. Орієнтація на індивідуальну траєкторію розвитку особистості філолога, що призводить до посилення особистісного компонента освіти.

3. Запорука організації навчального процесу – творча індивідуальність викладача.

Впровадження особистісно-орієнтованого підходу під час опанування філологічними дисциплінами дозволяє:

– створити умови для розвитку всіх учасників навчального процесу;

– забезпечення моніторингу розвитку всіх суб'єктів освіти, тобто регулярної й оперативної діагностики, яка входить у систему зворотного зв'язку в процесі розвитку особистості;

– створити дієві стимули розвитку суб'єктів навчання, акцентувати увагу на розвитку індивідуальності філолога, забезпечення можливості реалізувати себе в різних видах діяльності;

– розвиток варіативної освіти, спрямованої на розширення можливостей самовизначення й на саморозвиток особистості;

– створити умови впровадження в навчальний процес сучасних педагогічних технологій розвитку особистості, забезпечення емоційної комфортності й соціальної захищеності суб'єктів освіти;

– корекція соціального й професійного самовизначення особистості [5, с. 81].

Сучасна філологічна освіта виконує три функції:

– гуманітарно-гностичну, яка формує уміння креативно використовувати здобуті знання для вирішення етичних і соціальних проблем у процесі співпраці; активний пізнавальний інтерес до рідної, національної й зарубіжної культур у процесі опанування змісту професійної підготовки;

– рефлексивну, яка спрямована на сприйняття й усвідомлення важливості культурного розмаїття для розвитку особистості, формування в ній етичних уявлень та оцінок, що відрізняються культурним плюралізмом, а також створення умов для перетворення їх у стійкі переконання й навички конструктивної гуманної поведінки.

– особистісно-розвивальну, реалізація якої дозволяє розвивати інтерес людини до самої себе, виявляти системи цінностей, потреб, інтересів, установок, спрямованих на усвідомлення себе як особистості, а також як суб'єкта відносу, громадянина України, громадянина світу [4, с. 419].

Висновки. Отже, сучасна філологічна освіта повинна мати випереджаючий характер, сформувати лінгвістичний світогляд, ефективного комуніканта у суспільстві, бути гнучкою, відкритою системою, забезпечувати можливості для духовного, інтелектуального, фізичного розвитку. Методи формування мовнокомунікативної орієнтовані на особистісну й культурологічну модель організації навчально-виховного процесу з філології; перевага надається комунікативним методам, методам стимулювання пізнавальної самостійності й навчальної активності; впровадження в навчальну діяльність творчо-розвивальні, ігрові методики.

Список літератури:

1. Іваницька Н.Л. Сучасні тенденції розвитку мовної освіти в Україні. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*, 2015. Вип. 44. С. 24–28.
2. Лихачев Д.С. О филологии. Москва : Высш. шк., 1989. 208 с.
3. Лозовий В. Роль гуманітарної освіти у формуванні національної ідентичності та консолідації суспільства в умовах суспільно-політичної кризи в Україні. *Гуманітарна освіта у вищій школі: історичний досвід, проблеми та перспективи* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кам'янець-Подільський, 11-12 вересня 2018 р.). Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. С. 3–8.
4. Соколова І. Формування філологічної компетенції фахівців у контексті мовної освіти. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Серія : філологія*. 2009. № 2. С. 416–431.
5. Халабузар О.А. Оновлення парадигми освіти як шлях до вдосконалення фахової підготовки лінгвістів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. Випуск VI. С. 79–86.

References:

1. Ivanytska, N.L. (2015). Suchasni tendentsii rozvytku movnoi osvity v Ukraini [Current trends in language education in Ukraine]. *Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynsky. Series: Pedagogy and Psychology*, vol. 44, pp. 24–28. (in Ukrainian)
2. Lihachev, D.S. (1989). *O filologii* [About philology]. Moskva : Vyssh. shk., 208 p. (in Russian)
3. Lozovyi, V. (2018). Rol humanitarnoi osvity u formuvanni natsionalnoi identychnosti ta konsolidatsii suspilstva v umovakh suspilno-politychnoi kryzy v Ukraini [The role of humanitarian education in shaping national identity and social consolidation in the context of the socio-political crisis in Ukraine]. *Proceedings of the Humanitarna osvita u vyshchii shkoli: istorychnyi dosvid, problemy ta perspektyvy* (Ukraine, Kamianets-Podilskyi, September 11-12, 2018). Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, pp. 3–8. (in Ukrainian)
4. Sokolova, I. (2009). Formuvannia filolohichnoi kompetentsii fakhivtsiv u konteksti movnoi osvity [Formation of philological competence of specialists in the context of language education]. *Bulletin of the Mariupol State Humanities University. Series: Philology*, no. 2, pp. 416–431. (in Ukrainian)
5. Khalabuzar, O.A. (2015). Onovlennia paradyhmy osvity yak shliakh do vdoskonalennia fakhovoi pidhotovky lnhvistiv [Updating the education paradigm as a way to improve the professional training of linguists]. *Scientific notes of Berdiansk State Pedagogical University*, vol. VI, pp. 79–86. (in Ukrainian)